

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАВИЧОК
САМООБСЛУГОВУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ПРИ РІЗНИХ
КАТЕГОРІЯХ ПОРУШЕННЯ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи KorO1-M18
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Завиднюк Анята Володимирівна

Керівник:
Миронова С.П., доктор педагогічних наук,
професор

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. БАЗОВІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМООБСЛУГОВУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ ПОРУШЕННЯ	7
1.1. Аналіз проблеми формування навичок самообслуговування у загальній та спеціальній літературі.....	7
1.2. Розвиток навичок самообслуговування у дітей з різними категоріями порушення.....	27
Висновки до першого розділу.....	41
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАВИЧОК САМООБСЛУГОВУЮЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ ПОРУШЕНЬ	43
2.1. Методика дослідження сформованості навичок самообслуговування у дошкільників з різними категоріями порушення	43
2.2. Результати дослідження рівня сформованості навичок самообслуговування в дітей дошкільного віку з різними категоріями порушеннями	51
Висновки до другого розділу.....	76
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80

ВСТУП

Формування навичок самообслуговування посідає одне з центральних місць у навчально-виховному процесі в спеціальних закладах дошкільної освіти та спеціальних школах. Цей напрямок навчання і виховання, який є ефективним засобом корекції порушень інтелектуального і фізичного розвитку дітей, має перед собою і самостійне завдання: виробити в дітей з інтелектуальними порушеннями вміння й навички, необхідні для їх підготовки до громадсько-корисної праці і самостійного життя. Оволодіння навичками самообслуговування є запорукою успішної подальшої соціалізації дитини, у процесі якої дитина навчається основам самостійної праці, починає виявляти до неї інтерес, оволодіває певними навичками і вміннями (І. Бех, В. Бондар, Л. Вавіна, Л. Виготський, А. Висоцька, О. Гаврилов, Г. Дульнев, Л. Занков, Д. Ісаєв, І. Татяничкова, Г. Сухарева, О. Хохліна, Г. Цикото, Л. Шипіцина, Я. Юдилевич, N. O'Connor, M. Pieterse, M. Pryer, C. Ramey). Багаторічний досвід роботи спеціальних закладах дошкільної освіти свідчить, що формування навичок самообслуговування має велике освітнє й виховне значення: у дітей формуються навички самостійності у різних життєвих ситуаціях, розвивається здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами і явищами навколишньої дійсності.

Навички самообслуговування у дітей з особливими освітніми потребами найбільш ефективно формуються протягом навчального року під керівництвом вихователів і інших педагогів (логопед, психолог, олігофренопедагог) тоді як у сім'ї, як правило, не завжди створюються для цього потрібні умови. Причинами цього можуть бути помилки сімейного виховання. Навіть при порівняно правильному підході до дитини в сім'ї через відсутність дитячого колективу знижується ефект виховної роботи.

Вчені переконані, що формування навичок самообслуговування має бути включеним у виховну роботу з дітьми, проникати у всі сфери їх життя, адже закріплення набутих навичок відбувається під час повсякденних справ.

Вивченням проблеми формування навичок самообслуговування у дітей з інтелектуальними порушеннями займалися В. Бондар, Л. Виготський, Л. Дробот Г. Дульнєв, І. Єременко, А. Ковальов, С. Рубінштейн, С.Миронова, О. Форнальчук та інші.

Проблему формування навичок самообслуговування у дітей з порушенням зору та шляхи їх вирішення висвітлено в багатьох працях науковців-тифлогів: Л.С.Вавіної, І.М.Гудим, В.В.Кобильченка, Л.О.Куненко, Н.І.Малюхової, С.О.Покутнєвої, В.М.Ремажевської, Є.П.Синьової, С.В.Федоренко, та ін. Сучасна тифлогія (тифлопедагогіка і тифлопсихологія) виходить з того, що формування особистості дитини з важким порушенням зору ґрунтується на тих же закономірностях, що і формування особистості дитини, яка має неушкоджений зір, опирається на матеріалістичне розуміння первинного порушення і його ролі в розвитку особистості.

Вивченням проблеми формування навичок самообслуговування у дітей з дитячим церебральним паралічем займалися (Ю. Белякова, В. Васильєва, Е. Данілавічюте, А. Заплатинська, Н. Климон, Л. Коваль, Н. Кукса, М. Мога, Л. Мороз, О. Наумов, І. Омельченко, О. Романенко, Т. Скрипник, О. Тітова, О. Чеботарьова, Л. Ханзерук, С. Холодов, А.Г. Шевцов та ін.). Високу ефективність ранньої соціальної реабілітації дітей із дитячим церебральним паралічем доводять вітчизняні та зарубіжні дослідники (О. Азарська, І. Азарський, С. Аттермієр, Н. Джонсон-Мартін, В. Козьявкін, В. Мартинюк та ін.); питання раннього виявлення порушень і корекції розвитку в зазначеній категорії дітей окреслені в роботах О. Кожевнікової, В. Лебединського, Н. Лемке, М. Малофєєва, І. Мамайчук, Г. Мішиної, Ю. Розенкової, О. Стребелевої, Н. Шматко, Л. Фільчикової та ін. Вивченням проблеми формування навичок самообслуговування у дітей з порушенням зору займалися Л.С.Вавіна, І.М.Гудим, В.В.Кобильченко, Л.О.Куненко, Н.І.Малюхова, С.О.Покутнєва, В.М.Ремажевська, Є.П.Синьова, С.В.Федоренко, та ін.

В умовах спеціального дошкільного закладу для дітей з особливими освітніми потребами корекційні заняття спрямовані на практичну підготовку дітей до самостійного життя і праці, на формування у них знань та вмінь, які сприяють підвищенню рівня загального розвитку учнів. Проблема підготовки дітей з особливими освітніми потребами до самостійного життя не втрачає своєї актуальності і потребує подальшого детального вивчення. Це й обумовило вибір обраної нами теми дослідження «Формування навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку з різними категоріями порушення».

Мета дослідження: визначити вплив порушення на особливості формування навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами у навчально-виховному процесі на заняттях в закладі дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

1. Визначити теоретичні аспекти проблеми розвитку навичок самообслуговування у дітей.
2. З'ясувати особливості та рівень сформованості навичок самообслуговування у дітей з різними категоріями порушення.
3. Виявити вплив основного порушення на формування навичок самообслуговування в дошкільників з особливими освітніми потребами.
4. Визначити умови формування навичок самообслуговування у дошкільників з різними категоріями порушення.

Об'єкт дослідження: самообслуговуюча діяльність у дошкільників з особливими освітніми потребами у навчально-виховному процесі спеціального дошкільного закладу.

Предмет дослідження: особливості формування навичок самообслуговування в дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, бесіда, анкетування, спостереження за практичною діяльністю дітей, констатувальний

експеримент, кількісний аналіз результатів та якісний аналіз результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що:

- висвітлено корекційну спрямованість процесу формування навичок самообслуговування в дошкільників з різними категоріями порушення;

- теоретично обґрунтовано та узагальнено умови формування навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами;

Практичне значення дипломної роботи полягає в тому, що результати вивчення особливостей формування навичок самообслуговування в дошкільників можуть бути використані в практиці роботи педагогів закладів дошкільної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку та у закладах освіти.

База дослідження: Луцький комунальний заклад дошкільної освіти №28 компенсуючого типу (спеціальний) для дітей з вадами розвитку.

Апробація роботи.

Результати дослідження були представлені на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2019 р.), а також представлені у одній публікації.

Структура роботи.

Дипломна робота магістра включає вступ, два розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Основний зміст роботи викладено на 75 сторінках.

ВИСНОВКИ

Аналіз загальної та спеціальної літератури свідчить про значний інтерес науковців та практиків до процесу формування навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку зособливими освітніми потребами. В окремих наукових джерелах приділено увагу позитивному впливу навичок самообслуговування на психофізичний розвиток дітей зособливими освітніми потребами. Проте незважаючи на надзвичайно вагомий внесок самообслуговуючої діяльності у життя дитини дошкільного віку, питання формування навичок самообслуговування у дітей з особливими освітніми потребами є майже не досліджуваною.

Вивчення стану проблеми у практиці роботи дошкільних закладів для дітей з особливими освітніми потребами дає можливість зробити висновок про відсутність системи спеціального цілеспрямованого керівництва процесом формування навичок самообслуговування у дітей з особливими освітніми потребами, при цьому не враховуються особливості дітей з особливими освітніми потребами і суттєво знижується корекційно-виховний вплив на їхній розвиток.

Результати дослідження дозволили виявити особливості самообслуговуючої діяльності у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами. Для них є характерним переважно низький рівень сформованості навичок самообслуговування; відсутність самостійності, цілеспрямованості й послідовності навіть у простих самообслуговуючих діях; виразна схильність до опіки, емоційної взаємодії з дорослими. Виявлені

особливості свідчать про необхідність урахування у корекційно-виховній роботі не лише специфіки інтелектуального недорозвитку, а й індивідуального підходу до вихованців.

Теоретичний та практичний аналіз даної проблеми а також результати експерименту дозволили нам випробувати у процесі експерименту прийоми та зміст педагогічно доцільного і корекційно спрямованого управління процесом формування навичок самообслуговування у дошкільників з особливими освітніми потребами в умовах дошкільного закладу. Нами було доведено, що такими умовами є: діагностика дошкільників з різними категоріями порушення, комплексна взаємодія різних спеціалістів , співробітництво дітей з дорослим, добір спеціальних методів корекційного виховання та навчання, побудова поетапного процесу дій самообслуговування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акатов Л.И. Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Психологические основы : учеб пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л.И. Акатов. – М. : ВЛАДОС, 2003. – 368 с.
2. Ахияров К.Ш. Народная педагогика и современная школа [Текст] / К.Ш. Ахияров. – Уфа, 2000. – 326 с.
3. Бабіч Н. М. Формування комунікативних навичок у старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Н. М. Бабіч. – К., 2016. – 242 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості. У двох книгах. Книга перша. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – Київ: Либідь, 2003. – С. 150
5. Бондар В.І. Мета і завдання трудового виховання в допоміжній школі / В.І. Бондар // Трудове виховання учнів допоміжної школи. – К. : Рад. шк., 1984. – С. 6–16.
6. Бондар В.І., Ільченко А.М. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтесорі: Навчальний посібник. – Полтава: РВВ ПДАА, 2009. – 65с.
7. Варченко Н. Виховуємо самостійність // Дитячий садок. – 2003. - № 38. – С. 22 – 23.

8. Васенков Г.В. Технологія трудового обучения дітей с недостатками інтелекту / Г.В. Васенков // Дефектологія. – 2004. – № 3. – С. 60–66.
9. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : навч. посіб / О. В. Гаврилов. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – 308 с.
10. Висоцька А.М. Формування соціальних навичок: програма розвитку розумово відсталих дітей дошкільного віку. – К., 2013
11. Галецька Ю. В. Проблема формування соціально-побутових навичок у загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі / Ю.В. Галецька. // Актуальні питання корекційної освіти. – 2011. – Вип. 2. – С. 42–50.
12. Данілавічюте Е. Нейродинамічна основа моделювання мовлення та дрібної моторики в контексті комплексної технології надання допомоги при ДЦП / Е. А. Данілавічюте // Особлива дитина: навчання і виховання. Науково-методичний журнал. – 2015. – № 4. – С. 8–16
13. Дегтяренко Т.М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: навчальний посібник / Т.М. Дегтяренко, Л.С. Вавіна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008 – 302 с.
14. Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс] // Режим доступу : // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/607-2013>
15. Дичківська І.М. М.Монтессорі: теорія і технологія / І.М. Дичківська, Т.І. Поніманська. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2006. – 304 с.
16. Дробот Л.С. Формування санітарно-гігієнічної культури в учнів допоміжної школи-інтернату : дис. ... канд. пед. наук / Л.С. Дробот. – К., 2006. – 156 с.
17. Єременко І.Г. Наукові основи корекційно-виховної роботи в допоміжній школі: Методичний лист. – К.: Рад. школа, 1970. – 51 с.

- 18.Засенко В.В. Освіта осіб з особливостями психофізичного розвитку: виклики часу /В.В. Засенко // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. праць в 5 томах, Т.2: Психологія, вікова фізіологія та дефектологія. – К.: Педагогічна думка. - 2013. - С. 350-362.
- 19.Зінов'єв О. О. Засоби і методи фізичної реабілітації при захворюваннях дитячим церебральним паралічем в ранньому дитячому віці : [метод. реком.] / О. О. Зінов'єв, К. О. Зінов'єва. – Львів, 2003. – 94 с.
- 20.Кобильченко В.В. Психологічний супровід дітей дошкільного віку з порушеннями зору [Текст]: монографія / В.В. Кобильченко; Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. – Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2015. – 205 с.
- 21.Колупаєва А.А Діти з особливими потребами та організація їх навчання / А. А. Колупаєва, Л.О. Савчук. - К.: Науковий світ -2010. 260с. (Серія «Інклюзивна освіта»)
- 22.Коменский Я. А. Материнская школа, или О заботливом воспитании юношества в первые шесть лет / Я. А. Коменский // Избр. пед. соч. в II т. /под ред. А. И. Пискунова. – М. : Педагогика, 1982. – Т. I. – С. 201– 242.
- 23.Легкий О. Основні напрями удосконалення змісту трудового навчання учнів з порушеннями зору та оцінювання їх досягнень / О. Легкий // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 36–38.
- 24.Липа В.О. Комплексний підхід до організації педагогічної корекції у вихованні і навчанні розумово відсталих дітей / В.О. Липа // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету: Серія соціально-педагогічна. Випуск VI / Відп. ред. В.І. Співак, упорядник О.В. Гаврилов. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В.С., 2006. – С. 168–172.

25. Маленькі сходишки. Програма раннього втручання для дітей із затримкою розвитку. Книга 7: Самообслуговування і соціальні навички / Мойра Пітерсі, Робін Трелоар. - Рівне, 2006. - 67 с.
26. Матвєєва М.П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку : навчально-методичний посібник / М.П. Матвєєва, С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2005. – 164 с.
27. Миронова С. П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник / С. П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2015. – 312 с.
28. Миронова С.П. Методика корекційної роботи у процесі навчання дітей з вадами інтелекту/ С.П. Миронова // Імідж сучасного педагога: Науково-практичний освітньо-популярний часопис. – 2004. – № 8–9. – С. 41–47.
29. Миронова С.П. Педагогічна допомога дитині раннього віку з особливостями психофізичного розвитку / С.П.Миронова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2011. – № 5. – С. 65–72.
30. Миронова С.П. Формування самообслуговуючої діяльності у дітей-сиріт з вадами інтелекту [Текст] : монографія / С. П. Миронова, О. С. Форнальчук. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – 156 с.
31. Освітні технології: Навч. метод. посіб. / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 255 с.
32. Програма виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку. – К.: ТОВ „ЛДЛ”, 2000.- 120 с.
33. Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років «Віконечко»/ за заг.ред. Сак Т.В. – Тернопіль : Мандрівець, 2015.-304 с.

34. Психолого-педагогічні основи корекційної роботи в спеціальній школі. Хрестоматія : навчальний посібник / За ред. С.П.Миронової. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2004. – 220 с.
35. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник / В.М.Синьов. – Частина I. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2007. – 238 с.
36. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник / В.М. Синьов. – Частина II. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. – 224 с.
37. Синьов В.М. Психологія розумово відсталої дитини: підручник / В.М. Синьов, М.П. Матвєєва, О.П. Хохліна – К. : Знання, 2008. – 359 с.
38. Спеціальна психологія. Тексти : навчальний посібник / За ред. М.П. Матвєєвої, С.П. Миронової. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 1999. – Ч. I. – 158 с.
39. Спеціальна психологія. Тексти: навчальний посібник / За ред. М.П.Матвєєвої, С.П.Миронової. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2001. – Ч. II. – 140 с.
40. Стадненко Н.М. Нариси з олігофренопсихології / Н.М. Стадненко, М.П. Матвєєва, А.Г. Обухівська. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. – 200 с.
41. Таранченко О.М. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. А.А. Колупаєвої – К., 2010. – (Серія "Інклюзивна освіта").

42. Тищенко Л.А. Формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю : дис. ... канд. пед. наук / Л.А. Тищенко. – К., 2017. – 232 с.
43. Федоренко С.В. Корекційна спрямованість формування навичок самообслуговування у молодших слабозорих дошкільників : дис. ... канд. пед. наук / С.В. Федоренко. – К., 1997. – 143 с.
44. Федоренко С.В. Формування навичок самообслуговування в слабозорих дітей молодшого дошкільного віку // Дефектологія. – 1997. - № 1. – С. 37 – 39.
45. Формування навичок самообслуговування в дітей-інвалідів дошкільного віку (роздягання й одягання) / Упорядник Т.Г. Роменська. – Миколаїв, 2009. – 63 с.
46. Форнальчук О.С. Дослідження сформованості навичок самообслуговування у розумово відсталих дітей-сиріт / О.С. Форнальчук // Наша школа. – 2009. – № 5. – С. 61–64.
47. Форнальчук О. С. Корекційно-виховна значущість самообслуговуючої діяльності дошкільників з вадами інтелекту / О.С. Форнальчук // Актуальні проблеми теорії і практики спеціальної педагогіки і психології: збірник наукових праць. – Херсон : Терра, 2002. – С. 207–211.
48. Ханзерук, Л. О. Формування досвіду спілкування у дошкільників з церебральним паралічем [Текст] : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.03 / Ханзерук Лілія Олексіївна ; Ін-т дефектології АПН України. - К., 2001. - 20 с.
49. Чеботарьова О.В. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма з трудового виховання, 198 методичні рекомендації, дидактичні матеріали) / О.В. Чеботарьова – К.: 2012 – 112с.

- 50.Чеботарьова О.В. Формування навичок самообслуговування у дошкільників з розумовою відсталістю / О.В. Чеботарьова // Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології: зб. наук. праць: Вип. 6 / За ред. Т.В.Сак – К.: Кафедра, 2011. – С.144-153.
- 51.Чуркина А.И. Трудовое обучение во вспомогательной школе. – М., 2008.
- 52.Шульженко Д.І. Формування самоконтролю у розумово відсталих дітей дошкільного віку [Текст] : автореф.дис...канд.пед.наук:13.00.03 /Шульженко Діна Іванівна ; Український педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 1994. – 15 с.